

geibe, s hoztak fel onnan olyan kincseket, melyek évezredek óta szunnyadnak méhében. Emeljék magasra ezt a fáklyát, s végezzék tovább a megkezdet munkát, mert megbizonyították, hogy erre képesek és hivatottak.“ — A rektor szavai után a Dóczy leánygimnázium énekkara zárta be az ünnepélyt.

A Csűry Bálint alapította Magyar Néprnyelvkutató Intézet alig néhány éves fennállása alatt szerény anyagi lehetőségei ellenére is elismerésre méltó, szép munkát végzett. Bizonyítéka ennek nemcsak a Győrffy István és a Csűry Bálint emlékversenyre benyújtott körülbelül húszezer kidolgozott szócédula, s körülbelül hétezer tárgy- illetve cselekvés-fogalmat ábrázoló kép, hanem két évkönyve, s az Intézetből kikerülő tanulmányok, doktori értekezések komoly tudományos színvonala is. Minden remény meg van arra, hogy a már szép tudományos multra visszatekintő Intézet a Csűry Bálint halálát követő átmeneti nehézségeken túljutva, az eddigi munkát nemcsak folytatni, hanem fokozni is fogja. Hihetünk ebben azért is, mert a debreceni Intézet ma már nem áll egyedül célkitűzéseivel, hanem az idő sürgető szavát megértve, az 1941. október 15–16-án a budapesti Magyarságtudományi Intézet rendezésében tartott néprnyelvkutató értekezleten a társegyletemek is elhatározták a néprnyelvkutatás megszervezését. Komoly lépés történt erre Kolozsvárt is. Itt az Erdélyi Tudományos Intézet vette kezébe a néprnyelvkutatás irányítását, illetve ennek keretein belül elsősorban a magyar nyelvtudomány egy régi tartozásának lerovását, az erdélyi néprnyelvi atlasz elkészítését.*

Imre Samu

A magyar művészettörténeti irodalom 1940–1941-ben

Igen nehéz, szinte megoldhatatlan feladat előtt állunk, ha néhány lapnyi szemlélet akarunk nyújtani az utóbbi évek magyar művészettörténeti irodalmáról. A megjelent könyvek, tanulmányok, cikkek száma évről-évre, ugrás-szerűen nő; mind többen és többen foglalkoznak művészeti kérdésekkel, a műalkotások iránti érdeklődés újra emelkedőben van s a művészettörténeti könyvek 1927 óta nem tapasztalt nagy mennyiségben találunk vevőre a könyvpiacra. E fellendült tevékenységben döntő szerepe van az ország megnagyobbodásának, a szűk trianoni korlátokból való kibontakozásnak s amint a magyar tudomány valamennyi ága virágzásnak indult, a művészettörténet is jelentékeny részt kér e folyamatból. Csak a megjelent munkák címének könyvészeti felsorolása egy ívnyi terjedelmet venne igénybe e lapokon s így szemlénk távolról sem lehet teljes; az egyes munkák beható ismertetésére vagy éppen kritikai taglalására nem is gondolhatunk. Inkább az útjelző, vagy legalább is jellemző s értékes munkákról emlékezzünk meg e sorokban, midőn e megduzzadt termelésről s annak vezető szempontjairól való benyomásainkat megrögzítjük.

A legelső, amelyet a kutatás fő jellemvonásaként megállapíthatunk: a

* A debreceni egyetem Magyar Néprnyelvkutató Intézete munkájának ez az újabb szép eredménye nemcsak önmagában érdekel bennünket, hanem azért is, mivel Csűry Bálinttal még régebben tervezett szorosabb kapcsolat megvalósításaként ez évben az Erdélyi Tudományos Intézet Magyar Nyelvészeti Osztálya, illetve a kolozsvári egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézete a munka egységességének kifejezéséül közös évkönyvet ad ki. E közös kiadványnak, a Csűry alapította Magyar Néprnyelvkutató Intézet rövidesen megjelenő harmadik kötete nemcsak Csűry tanítványainak és követőinek dolgozatait tartalmazza. Rajtuk kívül néhány magyar és finn nyelvtudós is áldoz a korán elköltözött nagy magyar néprnyelvkutató emlékének (A szerk.).

mind teljesebbé váló érdeklődés a magyarság művészeti multja iránt. A szakemberek figyelmét mind mélyebben kötik le a magyar műemlékek, a magyar művészek élettörténete; az összefoglaló munkák és a részletkutatások egész sora szegzi tekintetét a magyar föld és a magyar szellem alkotásaira. S nemcsak a honismeretnek vezető elvvé való emelkedését látjuk, hanem a hazai művészet sajátos jellegének, magyar voltának megismerésére való törekvést, a nemzeti vonások kiemelését s ez csaknem minden jelentős munkának vezérszólamá. A nemzeti öntudat erősödését is lényegesen szolgálja szaktudományunk s itt érik meg a magyar művészettörténet vezető mesterének, *Gerevich Tibornak* vetése; iránytadó műveinek s tanításainak nyomán mind beszédebben és sokrétűbben bontakozik ki a hazai művészet történetével foglalkozó szakirodalom, amely a kezdeményezés, a hőskor évein már messze túl van s határozott, biztosan körvonalozott keretbe illeszkedhetik.

A magyar műtörténet érdeklődési irányát éppen a Gerevich-iskola legújabb doktori értekezései világítják meg a legjellemzőbben; e tanulmányok becses adalékai a kutatásnak. Három különböző szempont vezet e tanulmányokat: az egyes, fontos műemlékek tárgytörténetét, a kimágasló mesterek monográfiáját, majd az egyes műfajok hazai fejlődéstörténetét vizsgálják. Így dolgozza fel M. Takács Marianna egyik legnagyobb történelmi jelentőségű egyházunknak, a budavári Mátyás-templomnak történetét (A budavári Mátyás-templom. A Nagyboldogasszonyról nevezett koronázó főtemplom. Bp. 1940), beható vizsgálódásokkal tárgyalva e nyolcszázéves műemlék vizsgálatát. Szántó Irén a komárommegyei *Császár község plébániatemplomá*-nak történetét írta meg (Bp. 1941); 1772–73 között való felépítését Fellner Jakabnak, az egri liceum mesterének tulajdonítja, a fal- és oltárképeket Dorffmaister István festette. Az újkor építészeti emlékei közül *A m. kir. Operaház*-nak történetét írta meg Laurisn Lajos (Bp. 1941). A *Kracker János Lukácsról* (1717–1779) írt nagyszabású munkája (Bp. 1941). A mester kiterjedt tevékenységét behatóan taglalja; anyaga fölött biztosan uralkodik, ami épp erre a korra, a XVIII. századra való tekintettel nem elegendő készültségről tesz tanubizonyságot. A legapróbb mozzanatot sem kerüli el figyelmét s a festő egri körére, segédeire, tanítványaira is kiterjeszkedik. Radoesy Dénes *Madarász Viktor*-nak (1830–1917), a magyar romantika úttörő mesterének küzdelmes életpályáját világítja meg (Bp. 1941); a kor szellemi mozgalmainak, művészeti irányváltásainak megkapó érzékeltetését nyújtja, kellemes, színes, gördülékeny előadással. Az újabb kor mesterei közül a mély érzésű, sokoldalú és kultúrált *Hegedüs László* (1870–1911) gondos monográfiáját írta meg Heinecz Katalin; nagy munkával megszerkesztett dos katalógusában 400-nál is több művét mutatja ki (Bp. 1940). Möbius Izabella *Deák Ebner Lajos*-ról (1850–1934) értekezik (Bp. 1940); plasztikus, minden oldalról megvilágított képet nyújt róla és 1000-nél több munkáját időrendben sorolja fel. Pewny Denise *Rippl-Rónai Józsefről* írt tanulmányt (Bp. 1940), Szuchy Tibor pedig *Liptóújvári Stróbl Alajos* (1856–1926) életét és tevékenységét foglalja össze, világos, szabatos előadással s minden részletre kiterjedő figyelemmel (Bp. 1941). E monográfiákkal ellentétben egy egész műfaj, *A magyar csatakép* történetét írta meg átfogó nagy munkájában Ambrózy György, rendkívül gazdag adattárral és gyönyörű, eddig kiadatlan képanyaggal (Bp. 1940), Szalay Karola meg *A tánc a képzőművészetben* címmel (Bp. 1940) egyetemes művészettörténeti áttekintésben vizsgálja a kérdést, de záró fejezetében a magyar művészetnek a táncsal egybefüggő emlékeit is felsorakoztatja.

A Gerevich-iskola régebbi tagjainak is számos tanulmánya jelent meg az elmúlt években. Számos dolgozatot tett közzé Berkovits Ilona, aki a magyar miniaturafestésnek ezidőszerint legkiválóbb szakértője. Magyar és olasz nyelven megjelent, beható tanulmányaiiban a magyar reneszánsz kiváló emlékeit vagy mestereit állítja a tudományos megismerés fényébe. E munkák Felice Petanzio Ragusano, capo della bottega di miniatori di Mattia Corvino, (Bp. 1940, Estr. dalla Corvina III.); La miniatura della corte di Mattia Corvino. Ferrara el il Rinascimento ungherese (Bp. 1941. Bibl. della Mattia Corvino No 10, Estr. d. Corvina IV.); Miniatori ungheresi del „Dictionnaire des Miniaturistes (Bp. 1941, Corvina, IV.); Az esztergomi Ulászló-graduale (Bp. 1941, Kny. a MKSzele); La pietra sepolcrale di un umanista Ferrarese s Cassovia (Bp. 1941, Estr. d. Corvina, IV.). Deresényi Dezső, aki *Korszerű műemlékvédelem Olaszországban* címmel megjelent tanulmányában (Bp. 1941) a műemlékügy nagy nemzeti jelentőségére utal, legújabbán nagyszabású művelődés- és művészettörténeti monográfiájában festette meg *Nagy Lajos korát* (Bp. 1942); a műnek széleskörű tanulmányokra valló tartalma és fényes kiállítására egyaránt külön figyelmet érdemel. Alesuti Katalin a *Régi magyar ékszer*-ről írt finom, gondos tanulmányt (Bp. 1941).

Észak-Erdélynek az anyaországgal való újra egyesülése természetesen szaktudományunkra is nagy hatással volt; nem annyira részlettanulmányokkal — hiszen az ily munkák az elmúlt években elég nagy számmal láttak napvilágot — hanem összefoglaló művekkel kell itt foglalkoznunk. Előljár ebben Gerevich Tibor nagy tanulmánya, az *Erdélyi magyar művészet*. Ez a Gróf Teleki Pál és Hóman Bálint létrehívta nagy műben, az *Erdély*-ben (Bp. 1940) jelent meg; fontosságát emeli, hogy egyidejűleg német és olasz nyelven is napvilágot látott. Rövidebb, olasznyelvű kivonatát a *Corvina* közölte (L'arte ungherese della Transilvania. III, 513—90). Gerevich e kiváló művében azokat a szempontokat domborítja ki, amelyek a szentistváni magyar birodalom művészeti szempontból való egységét bizonyítják; az erdélyi és az anyaországi műemlékek közös vonásait kutatja, történeti fejlődésük párhuzamosságát s a bennük rejlő közös magyar lelkiséget fejt ki ragyogó stílusával. E tanulmány jelentősége nemzeti szempontból messze túlnőtt a szaktudomány keretein; az „Erdély“-nek tudvalevőleg nem csekély szerepe volt a magyar igazság érvényesülésében s éppen Gerevich tanulmányának gazdag és páratlan stílusérzékkel összeállított képanyaga (az erdélyi és az anyaországi emlékek párhuzamos bemutatásával) volt a legmélyebb benyomással azokra a férfiakra, akiknek kezébe volt letéve a belvederei döntés.

A visszatérés alkalmával — e sorok írójának könyvei mellett — Erdély műemlékeiről sok kisebb tanulmány, cikk, fénykép látott napvilágot a magyar sajtóban; ezek nem mindig tudományos érdeket szolgáltak. Ki kell emelnünk Széll Sándornak *Nagyvárad, Szent László városa* címmel írott kitűnő kis munkáját (Bp. 1940) s néhány tanulmányt, amely egyetlen műtörténeti folyóiratunkban, a *Mariay Ödön és vitéz Nagy Zoltán szerkesztette Szépművészet*-ben láttak napvilágot. Csányi Károly *Az erdélyi szőnyeg*-ről értékézik (II. 87—89) s eldönti a régi kérdést, vajjon készültek-e az u. n. erdélyi, valójában kisázsiai eredetű szőnyegek mintájára Erdélyben is hasonló munkák? Egyetlen egy ilyen 1723-ból való darabot ismer esupán; ez Marosnagylakról került a budapesti Iparművészeti Múzeumba. Csabai István az *Erdélyi cimerezlevelek*-ről közöl gazdagon illusztrált, gondos értekezést (II. 220—24), méltatva egyben *Kelemen Lajos*-nak, az erdélyi művészettörténet mesterének úttörő szerepét és jelentőségét is. Varga Nándor Lajos egykori mesteréről, *Gyárfás Jenő*-ről (1857—1925), a sepsiszentgyörgyi születésű nagy

festő vázlatairól, főleg a „Gábor Áron halála“ című képéhez készíttettekéről írt nagyon érdekes cikket (II. 116–20). Kopp Jenő meg *Dósa Géza Bethlen Gábor tudósai körében című művének vázlatai*-t közli (II. 121). Huszár Lajos, a magyar numizmatika legelső szaktekintélye *Az éremművészet Erdélyben* címmel értekezik (I. 12–14.) a tőle megszokott nagy tárgyismerettel és mély, analitikus előadással. Vitéz Nagy Zoltán *Az erdélyi magyar művészet kisebb-ségyi életé*-t ismerteti (I. 15–18) s egy-egy művet közül Gy. Szabó B'élától, Nagy Imrétől s Bordy Andrástól. Ez összefoglaló cikkek mellett az erdélyi emlékkutatás terén jelent meg új adalék, az Erdélyi Múzeum hasábjain: Entz Gézának *A csicsókereszturi templom*-ról írt tanulmánya; e jeles munka is rávilágít arra, mennyi a tennivalónk Erdély kevésbbé kiemelkedő, de nem kevésbbé értékes műemlékeinek tudományos feldolgozása tekintetében.

Érdekes, hogy míg Erdély ily élenként keltette fel szaktudományunk figyelmét, a visszatért Délvidék műemlékei csak egyetlen ismertetőre találtak; Pálincás László, a magyar-olasz művelődési kapcsolatok egyik felelős írártója írt *A visszatért Délvidék műemlékei*-ről. (Bp. 1941). A Bácska és a Muraköz kiváló műemlékeit ismerteti e hézagpótló cikkben s örömeinek ad kifejezést, hogy a magyar műemlék-kutatásba és emlékgondozásba újra bekapcsolódhatik egy egész sereg kiváló középkori alkotás (mint az aracsi benecés templom, a gótikus bácsi ferences templom, a kerek alaprajzú Árpád-kori tótlaki templom s Mártonhely, Bántornya nevezetes Aquila-freskói).

A felvidéki kutatás is jelentős értékű művel gazdagodott újabban: Wick Bélának *Kassa története és műemlékei* című könyvével (Bp. 1942); a szerző a felvidéki főváros művészi multjának egyik legalaposabb ismerője s munkájával újabb lépéssel vitte előre a kassai műemlékekről való ismereteinket.

Művészettörténeti életünk gyarapodását jelenti az a kiadványsorozat is, amely Csánky Dénes szerkesztésében indult meg „Magyar művészeti könyvtár“ címen s amely, a régi magyar mesterek életrajzának gazdagon illusztrált kiadásával jelentékeny hiányt pótol. E sorozat első kötetei Pigler Antornak *Bogdány Jakabról* s Farkas Zoltánnak *Munkácsy Mihályról* írt könyvei; a fényes kiállítás az Egyetemi Nyomdát dícséri (Bp. 1942). Az Athenaeum viszont hatalmas kötetben állított emléket *Vaszary János*nak, a zseniális nagy magyar festőnek (Bp. 1941); Petrovics Elek és Kárpáti Aurél írta a munka nagyvonalú bevezető tanulmányait; ezek nyomán ragyogó, színes és mélynyomású képekben sorakoznak fel Vaszary remekművei. *Szinyei Mersé Pálról* Pátzay Pál írt finom bensőséges esszét (Bp. 1941).

A megjelent munkák hosszú sorozatából még egy könyv emelkedik ki, amelyet talán legelőször kellett volna említenünk: Lyka Károlynak *Magyar művészet 1800–1850* című munkája ez, amely *A táblabíróvilág művészete* című négykötetes műnek bővített, átdolgozott, tudományosan dokumentált, lexikkonnal ellátott s új képanyaggal felszerelt kiadása (Bp. 1940). E mű immár klasszikus alkotása a magyar műtörténeti irodalomnak; teljes gazdagságában bontakozik ki a nagy tudósnak egy életen át való odaadó buvárkodása s az író-művész plasztikus megjelenítő erejével tárja elénk e küzdelmes korszakot, a XIX. század első felét, az újkori magyar művészet hajnalhasadását.

A magyar művészettörténet jövője elé bizakodással tekinthetünk.

Biró József